

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра Фінансів
(найменування кафедри)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності
072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр та найменування спеціальності)

на тему: **«Екологічний податок як складова «зеленої економіки»:
українські реалії та зарубіжний досвід»**

Виконавець:

Студент 4 курсу факультету **ФФБС**
Качкалова Лідія Юріївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доц.,
(науковий ступінь, вчене звання)
Мартинюк Ірина Василівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
/підпис/

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	7
1.1.Економічна сутність екологічного податку.....	7
1.2. Історія становлення та розвитку екологічного оподаткування.....	16
1.3.Нормативно-правове регулювання справляння екологічного податку.....	20
Висновки до 1 розділу	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ, 2014-2019 рр.	27
2.1. Оцінювання ролі екологічного податку у доходах Зведеного бюджету України, 2014-2019 рр.....	27
2.2. Оцінювання ефективного використання надходжень від екологічного податку в Україні, 2014-2019 рр.....	39
Висновки до 2 розділу	51
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ»	53
3.1. Дослідження зарубіжного досвіду застосування «Зеленої економіки» та можливості її проєкції в Україні.....	53
3.2. Шляхи удосконалення екологічного податку в межах застосування «зеленої економіки».....	72
Висновки до 3 розділу	80
ВИСНОВКИ	82
Список використаних джерел	87
Додатки	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед глобальних проблем сучасності одними з найбільш актуальних є екологічні проблеми, оскільки вони проникають в різні сфери суспільного життя, багато в чому визначають особливості сталого розвитку кожної держави. Останнім часом в результаті швидкого розвитку науково-технічного прогресу і інтенсивного використання природних ресурсів зростає ступінь їх виснаження і забруднення навколишнього середовища. Однак не варто забувати, що найпершою необхідністю для кожного з нас повинно бути середовище, в якому ми живемо.

В даний час людство вже дійсно усвідомило важливість дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища. Закони, за якими діє природа, були завжди, і лише тепер люди практично усвідомили їх суперечливий зв'язок з основними напрямками соціального життя, намагаючись щось зробити, виправити зіпсоване, не допустити і обмежити подальше руйнування природи.

Збереження екологічної рівноваги вимагає від суспільства великих зусиль. Прояв таких зусиль має починатися з якісно нових відносин між природою і суспільством. Адже все, що людина могла і може створити для себе і задоволення своїх потреб, вона запозичує з природи. Але, на жаль, в сучасному ринковому світі боротися за навколишнє середовище доводиться економічними методами, за допомогою економічних важелів. А економічний розвиток без урахування екологічних законів загрожує катастрофічними наслідками.

Одним з економічних методів є екологічне оподаткування. Проблеми екологічного оподаткування ніколи не були в центрі уваги вітчизняної податкової нормотворчості. Починаючи ще з ХХ століття провідні вчені, такі як Баррі Коммонер, Станіслав Семенович Шварц, Леонтій Григорович Раменський стали основоположниками тем проблем екології, які не охоплювали екологічне оподаткування. Обкладення платежами діяльності, яка прямо експлуатує ті чи інші ресурси навколишнього природного середовища, по суті не змінювалася ще з кінця минулого століття. Суттєвої різниці між теперішнім екологічним податком та

колишнім збором за забруднення навколишнього природного середовища навряд чи вдасться знайти.

Відзначимо, що українське законодавство про податки і збори, природоресурсне законодавство і законодавство про охорону навколишнього середовища є недосконалими, не забезпечуються ефективним механізмом реалізації. Це призводить до того, що розвиток промислового виробництва, в тому числі і екологічно шкідливого, робить негативний вплив на навколишнє середовище, підсилює вплив забруднення на атмосферне повітря, водні ресурси і територіальні простору. Існуючі екологічні платежі в формі плати за негативний вплив на навколишнє середовище стягуються в розмірах, що не достатніх ні для фінансування державних програм з охорони навколишнього середовища, ні для стимулювання відмови від існуючих технологій і впровадження екологічно безпечного виробництва на підприємствах.

Таким чином, вже сьогодні необхідно намітити основні пріоритети, здатні забезпечити екологічну безпеку та поліпшення умов життя людини при здійсненні напрямку екоподаткової реформи «Зеленої економіки», що і складає основу екологічної функції держави. Це новий шлях та рівень назустріч екологічно-безпечного стану на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Метою дослідження аналіз стану екологічного оподаткування в Україні та зарубіжних країнах і пропозиції шляхів вдосконалення екологічного податку в межах реалізації «зеленої економіки» в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) з'ясувати економічну сутність системи екологічного оподаткування;
- 2) розглянути історію становлення та розвитку системи екологічного оподаткування;
- 3) охарактеризувати нормативно-правове регулювання справляння екологічних податків;
- 4) оцінити роль надходжень екологічного податку у доходах Зведеного бюджету України в 2014-2019 рр.;

5) провести оцінювання ефективного використання надходжень від екологічного податку в Україні;

6) дослідити зарубіжний досвід застосування «Зеленої економіки» та можливості його проєкції в Україні;

7) обґрунтувати шляхи удосконалення екологічного податку в межах застосування «зеленої економіки»;

8) визначити приблизну модель виходу України в «Зелену економіку» через екоподаткову реформу.

Об'єктом дослідження в кваліфікаційній роботі є процес справляння екологічного податку.

Предметом дослідження економічні відносини, які виникають між державою та платниками податків в процесі справляння екологічного податку як фіскального стимулюючого інструменту держави заради навколишнього природного середовища.

Методи дослідження. В процесі дослідження покладено наступна система методів: монографічний (застосовано для з'ясування поняття екологічного податку, системи оподаткування, екологічного), історичний (для дослідження генезису становлення системи екологічного оподаткування), порівняння (для з'ясування досвіду зарубіжних країн в сфері екологічного оподаткування), аналіз та синтез (використано для дослідження проблем в сфері екологічного оподаткування), статистичний, табличний та графічний (для аналізу стану екологічного оподаткування в Україні), індукції та дедукції (для визначення шляхів вдосконалення системи екологічного оподаткування в Україні), узагальнення та наукової абстракції (для формування висновків дослідження).

Інформаційно-аналітичною базою дослідження є: навчально-методична література, вітчизняні та зарубіжні теоретичні дослідження, аналітичні матеріали, наукові публікації. Діючі законодавчі акти України, такі як Податковий кодекс та Бюджетний кодекс України, навчально-методичні посібники з податкової системи та основ теорії оподаткування, матеріали науково-практичних конференцій, монографії, періодичні видання та інтернет-ресурси.

Публікації результатів дослідження. Результати дослідження, що були проведені в дипломній роботі, викладені в наукових тезах «Екологічне оподаткування в Україні» що були опубліковані у збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. У першому розділі висвітлено економічну сутність та етапи розвитку екологічного оподаткування, писана історія становлення екологічного податку в Україні та у зарубіжних країнах. У другому розділі проаналізовано та оцінено роль екологічного податку у Зведеному бюджеті України та проведено моніторинг ефективного використання надходжень від екологічного податку. У третьому розділі подано інформацію та досліджено зарубіжний досвід застосування «Зеленої економіки», перспективи проєкції її в Україні та шляхи вдосконалення адміністрування екологічного податку та напрями вирішення екологічних проблем в Україні. Кількість сторінок 93, кількість рисунків 23, таблиць 13, додатків 2.

ВИСНОВКИ

На підставі отриманих даних та проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Під системою екологічного оподаткування пропонуємо розуміти сукупність встановлених чинним законодавством держави податків, а також механізмів і способів їхніх розрахунку і сплати до бюджету та інших державних цільових фондів безпосередньо для фізичних та юридичних осіб та такого об'єкту оподаткування як нанесення шкоди та забруднення навколишнього природного середовища. Економічна сутність екологічного оподаткування проявляється в грошових відносинах, які складаються в державі з фізичними та юридичними особами з приводу нарахування екологічного податку та примусової сплати его за нанесену шкоду навколишньому природному середовищу. Матеріальною основою екологічного податку є реальна сума коштів (сплата податку), які мобілізуються державою.

2. Система екологічного оподаткування пройшла значний період з початку свого заснування. Впровадження та застосування екологічного податку вперше на офіційному рівні було підтверджено саме в 1-й Програмі дій Європейського союзу по охороні навколишнього середовища в 1973 р, і вона зв'язувалася з реалізацією принципу «забруднювач платить». Активізація уваги до екологічних податків і платежів в країнах ЄС відбувалася з другої половини 80-х рр. XX століття в зв'язку з повсюдно здійснюваним переходом в області охорони навколишнього середовища від командно-адміністративних до економічних методів управління. Впровадження основної ідеї екологічного оподаткування гуртувалась на засадах екоподаткової реформи. Екологічно-трудова податкова реформа в країнах Європейського Союзу теоретично обговорювалася ще у 1970-х роках, а саме: необхідність її застосування на офіційному рівні була підтверджена в Першій Програмі дій Європейського Союзу з охорони навколишнього середовища (1973 рік), де вона пов'язувалась з реалізацією принципу «забруднювач платить».

3. В Україні екологічний податок офіційно займає свою нішу серед інших податків, наповняючи бюджет держави, в податковій системі. Екологічний податок

відноситься до загальнодержавних податків, отже є обов'язковим до сплати на усій території України. Згідно із п.16-1 ст.29 Бюджетного кодексу України запроваджено особливий порядок розподілу коштів екологічного податку за викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення. Надходження екологічного податку в частині викидів двоокису вуглецю в атмосферне повітря зараховуються до загального фонду державного бюджету у розмірі 100 відсотків, 45 відсотків податку - до загального фонду Державного бюджету України, 55 відсотків - до спеціального фонду місцевих бюджетів (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів), у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, - 25 відсотків; обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим - 30 відсотків.

4. Динаміка надходження екологічного податку упродовж досліджуваного періоду 2014-2019 рр. більшою мірою мала позитивну тенденцію до зростання. У 2015 році згідно з Зведеним бюджетом України, структура екологічного податку змінилась, що призвело до значного зниження надходжень у бюджет. Слід зазначити, що у 2014 та 2015 рр. надходження екологічного податку від тимчасово окупованої землі не враховано до Зведеного бюджету України. Частка питомої ваги екологічного податку у ВВП має аналогічне співвідношення зростання та зниження у відсотковому еквіваленті, як і динаміка питомої ваги екологічного податку у доходах зведеного бюджету України. Проведений аналіз динаміки питомої ваги екологічного податку у доходах Зведеного бюджету України свідчить, що частка даних платежів незначна і коливається у діапазоні від 1,06 до 0,42 %.

5. Загальна структура екологічного податку за Зведеним бюджетом України у 2014–2018 рр. розподілилась на такі частини: найбільшу частку серед усієї структури надходження екологічного податку займають надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення та надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;

найменшу частку займають надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти.

6. Надходження екологічного податку, спрямованого на фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів відіграє важливу роль. Динаміка показника ефективності використання податкових надходжень від сплати податків у сфері охорони навколишнього природного середовища (при забрудненні) України за 2014-2018 рр. свідчить, що співвідношення між профінансованими заходами та зібраними коштами незначне та не покриває у достатній мірі заходи щодо охорони навколишнього природного середовища майже на 40%. Витрати, що на сьогоднішній день спрямовуються на охорону та відтворення навколишнього природного середовища з державного та місцевих бюджетів, значно більші, ніж кошти, зібрані за рахунок екологічного податку. Отже, резервів до збільшення фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища за рахунок надходжень екологічного податку багато.

7. Провівши аналіз розміщення відходів було встановлено, що утилізується лише третина загальної кількості відходів, що свідчить про значні ресурсні резерви. Існуючий рівень утилізації відходів вторинних ресурсів не впливає на поліпшення стану довкілля. Це пов'язано з тим, що до переробки залучаються в основному великотоннажні гірничопромислові та деякі інші відходи - малотоксичні чи нейтральні (інертні). Тому екологічний ефект переробки відходів є незначним. Саме такий аспект незадовільного становища з розміщенням відходів потребує ефективну роботу екологічного податку, що сприятиме стимулювання суб'єктів господарювання здійснювати збір та утилізацію або переробку відходів та збільшення обсягів надходження екологічного податку за розміщення відходів.

8. Багато країн Європейського союзу впроваджують систему "Зелено економіки" для підтримки рівня екології країни і стимулювання зберегти природного навколишнього середовища серед населення і підприємців. Досвід Норвегії, Німеччини та Швеції показав, що з моменту впровадження екоподаткової реформи надходження до бюджету екологічного податку зростає з кожним роком та повністю покриває витрати на охорону навколишнього природного середовища на відміну від

України. При цьому аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря відобразив, що серед трьох країн проглядається загальна тенденція зниження. Слід відмітити, що аналіз порівняльної характеристики питомої ваги надходжень екологічного податку у ВВП зарубіжних країн та України знову відобразив позитивний вплив екоподаткової реформи вже у економічному значенні. Найбільша питома вага екологічного податку у ВВП за 2017 рік у Швеції, найменші показники відображають в Україні. Це свідчить про те, що у зарубіжних країнах частка екологічного податку відіграє важливу роль у показниках ВВП та спрямовується на забезпечення стійкої та міцної економіки. «Зелена економіка» - це не просто вписання одного закону в Податковий Кодекс, а ціла система заходів, правил і підходів, які здатні змінити все на краще. На нашу думку, описаний досвід впровадження ЕТПР є особливо цінним для України після затвердження нової Концепції реформування податкової системи України, а також з огляду на низку нагальних проблем економіки та податкової системи зокрема, які висвітлюються у фаховій вітчизняній літературі.

9. Подальше удосконалення системи екологічного оподаткування пропонуємо гуртувати на засадах пропонованої моделі впровадження «Зеленої економіки» та виходу країни на достатній економічний та екологічний рівень, ґрунтуючись на зарубіжному досвіді. Охоплюючи сферу податків, вважаємо, що треба адаптувати досвід Швеції щодо диференціації ставок до українських реалій та провести ряд змін в екологічному оподаткуванні, а саме: запровадити підвищену ставку екологічного податку відповідно до розміру заподіяної шкоди навколишньому природному середовищу; зменшення податків на працю і капітал та надання пільг за даними податками при застосуванні новітніх ресурсозберігаючих технологій; зміні порядку розподілу надходжень від екологічного податку між бюджетами; запровадження утилізаційного збору в межах екологічного податку для неекологічних товарів та запровадження пільг для підприємств, що здійснюють збір відпрацьованих неекологічних товарів. Втілення моделі «Зеленої економіки» передбачає зростання ролі держави і міждержавних органів в економічному та екологічному регулюванні, взаємодію держави і бізнесу, створення умов для розвитку бізнесу на основі нових екологічних стандартів і технологій та державну підтримку соціально-екологічно

відповідальних підприємств, сприяння діяльності некомерційних екологічних організацій та об'єднань, створення умов для розвитку екологічної культури населення та популяризацію просвітницьких екологічних ініціатив і програм ресурсозбереження. Така модель може виявитися ефективним способом подолання екологічних і частково економічних проблем в Україні, стимулюючи реструктуризацію економіки у напрямку переходу до інноваційної моделі розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA>
2. Розумні й освічені про оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.lviv.ua/index.php?id=62>
3. Озеров І.Х. Основи фінансової науки. – Вип.1. – М. // Типографія Т-ва І.Д. Ситіна, 1917. – 645 с.
4. Податки та оподаткування / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин // Львів : Видавництво Львівської політехніки - 2019 – 124 с.
5. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA#cite_note-4
6. Дахно О.М. Реформа податкової системи та взаємодія фіскальної та регулюючої функції податків / О.М. Дахно // Регіональні перспективи. - 2001. - № 5-6. - С. 186-187.
7. Іванов Ю. Функції податків та податкове регулювання / Ю. Іванов // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - Вип. 19. - С. 36-43
8. Соколовська А.М. Податкова система держави : теорія і практика становлення /А.М. Соколовська. - К .: Знання-Пресс, 2004. - 454 с.
9. Податкова система України: підручник / [Федосов В. М., Опарін В.М., П'ятаченко Г.О. та ін.]; за ред. В.М.Федосова. - К .: Либідь, 1994. - 404 с
- 10.Офіційний сайт європейської статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-39-01-077>
- 11.General Briefing on Environmental Taxes and Charges: National Experiences and Plans //European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 1996.

12. Екологічний податок від А до Я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/Ecology_Tax_from_A_to_Z.pdf
13. Екосередовище і сучасність. Т. 5. Управління екосередовищем в умовах регіоналізації / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2006. – 446 с.
14. Податок на екологію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://saldovka.com/nalogi-yur-lits/prochie/nalog-za-ekologiyu.html>
15. Варламова І. С. Екологічне оподаткування як основа сталого розвитку національної економіки. Глобальні та національні проблеми економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/170.pdf>.
16. Report on Environmental Taxes / European Environment Agency // ЕЕА - 2000.
17. Синчанський С. Екологічне оподаткування як інструмент в міжнародно-правовому регулюванні торгівлі / С. Синчанський // Держава і право. – 2010. – Вип. 49. – С. 629–635.
18. Некрасенко Л. Інтеграція України в світову екологічну податкову реформу / Л. Некрасенко // Економічний простір. – 2011. – № 52/1. – С. 297–304.
19. Синякевич І. М., Олійник О. І. Методи екологізації податкової системи // Фінанси України, 2002. №1. С. 28-33.
20. Кучерявенко М. П. Податкове право України; Академ, курс: підручник / М. П. Кучерявенко. - К. ; Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. - 701 с
21. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К. : "Українська енциклопедія", 2001. - Т. 3 ; К-М. - 2001. - 789 с
22. Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
23. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>

24. Іванов Ю. Б. Податкова система: Підручник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. – К.: Атіка, 2006. – 920 с.
25. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
26. Міністерство енергетики та захисту довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/32941.html>
27. Swedish Green Tax Commission, Taxation, Environment and Employment, Stockholm, Ministry of Finance, 1997. - P.9.
28. Hoerner, J. Andrew and Benoit Bosquet. Environmental tax reform: the European experience. - Center For a Sustainable Economy, 2001. - 94p
29. Hoerner A. Environmental tax reform: the European experience / Andrew Hoerner, Benoît Bosquet. // Center For a Sustainable Economy. – 2001. – P. 94.
30. Environmental protection expenditure [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Norway – Режим доступу: <https://www.ssb.no/en/statbank/table/12456/>
31. Gross Domestic Product [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Norway – Режим доступу: <https://www.ssb.no/en/utenriksokonomi>
32. Nature and the environment [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Norway – Режим доступу: <https://www.ssb.no/en/natur-og-miljo>
33. Society and Environment [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistisches Bundesamt – Режим доступу: <https://www.destatis.de/EN/Themes/SocietyEnvironment/Environment/Environmental-Protection-Measures/Tables/revenues-taxes.html>
34. Gross Domestic Product [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistisches Bundesamt – Режим доступу: https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html
35. National Accounts, quarterly and annual estimates [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Sweden – Режим доступу: https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/national-accounts/national-accounts/national-accounts-quarterly-and-annual-estimates/#_Tablesandgraphs

36. Gross Domestic Product [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Statistics Sweden – Режим доступу: <https://www.scb.se/en/>
37. Офіційний сайт європейської статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>
38. General Union Environment Action Programme to 2020 «Living well, within the limits of our planet» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1d861dfb-ae0c-4638-83ab-69b234bde376>
39. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/>
40. Податкова політика у сфері використання природно-ресурсного потенціалу: теорія і практика: Монографія / І. В. Мартинюк: Одеса – Атлант, 2015. – 210с.